

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота магістра

“Проблема світового порядку від Вестфальського миру і до сьогодення ”

Виконав:
магістрант II курсу
денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Бойчук Дмитро Ярославович

Науковий керівник:
Кандидат історичних наук, доцент
Боровець Іван Іванович

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Джерельна база та історіографія дослідження.....	7
1.1. Аналіз джерельної бази.....	7
1.2. Історіографія проблеми.....	14
РОЗДІЛ II. Становлення світового порядку в процесі Вестфальського конгресу та Віденського миру.....	29
2.1. Феномен Вестфальського миру 1648 р.....	29
2.2. Віденський мир 1815 р. та нова конфігурація міжнародного права.....	37
РОЗДІЛ III. Версальська та Ялтинсько-Потсдамська системи світового порядку.....	57
3.1. Версальський мирний договір та поліцентрична система.....	57
3.2. Ялтинсько-Потсдамська полярна система.....	63
РОЗДІЛ IV. Світовий порядок на рубежі XX-XXI ст.....	80
4.1. Пост-біполярний порядок (Pax Americana).....	80
4.2. Сучасний світовий порядок.....	89
4.3. Український фактор у становленні «нового» світового порядку.....	97
ВИСНОВКИ.....	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	115

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ідея впорядкування міжнародних відносин була актуальною з моменту їх виникнення. Поняття і явища порядку – це властивість, іманентна соціуму, яка відображає певний рівень організації цієї спільноти, її впорядкованість. Така властивість є набутою, а не наперед заданою. Суспільний порядок – це певна організація життя соціуму, його регулювання на основі певних норм і загальних цінностей. Поняття «міжнародний порядок» як особливий різновид порядку суспільного стосується глобальної соціальної спільноти – світового співтовариства, яке утворене сукупністю різних суспільних суб'єктів (акторів), що діють і взаємодіють на світовій арені. Ця спільнота регулюється певними (наприклад, державно-правовими, міжнародними, моральними, правовими) нормами та загальними (національними, культурними, морально-етичними тощо) цінностями. Часто міжнародний порядок вважають сукупністю юридичних норм, ототожнюючи його з правовим порядком, законністю. Окремі дослідники міжнародний порядок пов'язують із збереженням стабільності, певного статус-кво у відносинах між державами. Таким чином, міжнародний порядок – це така організація міжнародних і міждержавних відносин, яка протилежна анархії і передбачає наявність спільних інститутів, норм і цінностей, що створюють умови існування, безпеки та розвитку держави їх взаємодії на міжнародній арені.

Історія модерного часу знає три моделі світового порядку, які формувалися адекватно рівню розвитку цивілізаційного поступу. Перша склалася в Європі після Тридцятилітньої війни, яка закінчилася Вестфальським миром 24 жовтня 1648 р. Вона й досі слугує базовою основою міжнародних відносин. Вестфальська система з певними модифікаціями проіснувала до Першої світової війни і була найтривалішою в модерній історії. Це і викликало наш інтерес до данної теми, що зумовило написання роботи присвяченої аналізу світового порядку в минулому, сьогоденні і майбутньому.

Незадовільний стан розробки проблеми впливу Вестфальського миру 1648 року на систему сучасного міжнародного права зумовлює актуальність обраної автором теми магістерської роботи та впливає на вибір об'єкта і предмета дослідження. Дослідження всього комплексу питань, пов'язаних із становленням сучасної багатополюсної системи міжнародних відносин, вирізняється актуальністю як в теоретичному, так і в практичному плані. Потреби української політичної науки та вітчизняної дипломатії у схемах розуміння та механізмах адаптації до вимог сучасної системи міжнародних відносин вимагають осмислення її історичної еволюції та моделювання найбільш вірогідних сценаріїв розвитку у майбутньому.

Об'єктом дослідження є системи міжнародних відносин (світовий порядок), які формувалися адекватно рівню розвитку цивілізаційного поступу.

Предметом дослідження виступає їх еволюція в історії, основні закономірності та тенденції.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1648 р. до сьогодення. Нижня межа роботи обумовлена підписанням Вестфальського миру 24 жовтня 1648 р., а верхня – сучасним періодом.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає у тому, щоб, на основі аналізу правових складових Вестфальського миру, розкрити сутність феномену першого в історії людства світового порядку, розглянути закономірності, принципи розвитку системи міжнародних відносин і визначенні основних сучасних тенденцій.

Відповідно до мети дослідження автор поставив перед собою наступні **завдання:**

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми в історіографії;
- дослідити процес становлення світового порядку в процесі Вестфальського конгресу та Віденського миру;
- розкрити еволюцію міжнародного правопорядку на основі Версальської та Ялтинсько-Потсдамської систем;
- визначити особливості світового порядку на рубежі XX-XXI ст.

- показати роль та значення українського фактору у становленні «нового» світового порядку.

Методологічну основу роботи складає сукупність загальноновизнаних принципів та методів наукового пізнання. Для одержання наукових результатів застосовувалися загальнонаукові принципи та підходи, які забезпечили єдність аналізу, історизм, об'єктивність дослідження тощо. Використання історичного, соціологічного та інших методів зумовило необхідність обґрунтування концепції лабільної системи держав. Історико-правовий, історико-порівняльний, нормативний, діалектичний, системно-структурний та інші методи були задіяні з метою досягнення розуміння виникнення та розвитку першого міжнародного правопорядку, окремих інститутів міжнародного права. З арсеналу спеціальних методів використовувався метод наукової абстракції, формально-логічний та ін.

На формування методології даного дослідження справили вплив вироблені світовим співтовариством норми і принципи міжнародного права, спрямовані на утвердження демократії, забезпечення прав та свобод людини, виконання міжнародно-правових зобов'язань щодо міжнародних договорів.

Теоретичне і практичне значення дослідження визначаються кількома аспектами. Головний науково-дослідницький результат полягає у новаторському висвітленні у вітчизняній науці великого значення Вестфальського миру 1648 року для процесу становлення в Європі правового порядку та створення якісно нової конфігурації міжнародного права, яку слід визнати як «вестфальську».

Крім того, положення і висновки магістерської створюють базу для подальшого поглибленого вивчення ролі та значення Вестфальського миру 1648 р.; осмислення періодизації історії міжнародного права; ретельного пізнання ролі України у процесі забезпечення гарантій виконання вказаних міжнародно-правових документів; дослідження вестфальських коренів формування деяких сучасних категорій, інститутів та галузей міжнародного права; для підготовки загальних і спеціальних курсів у вищих навчальних

зкладах, підручників і навчальних посібників з історії, при написанні рефератів і курсових робіт, підготовці до проведення уроків з всесвітньої історії в школі.

Наукова новизна визначається тим, що магістерська є першим в українській літературі дослідженням проблем впливу Вестфальського миру 1648 р. на процес становлення якісно нового міжнародного права, детермінованого виникненням його вестфальської конфігурації, основні риси якої продовжують ефективно діяти і сьогодні.

Апробація результатів дослідження. Дана магістерська робота виконується згідно навчального плану Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка і пройшла обговорення на кафедрі всесвітньої історії.

Структура та обсяг дослідження. Визначається метою та завданням дослідження. Вона складається із вступу, чотирьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи складає 126 сторінок.

ВИСНОВКИ

Історія модерного часу знає три моделі світового порядку, які формувалися адекватно рівню розвитку цивілізаційного поступу. Перша склалася в Європі після Тридцятилітньої війни, яка закінчилася Вестфальським миром 24 жовтня 1648 р. Вона й досі слугує базовою основою міжнародних відносин. Вестфальська система міжнародних відносин проіснувала до початку XIX століття і була найтривалішою в модерній історії.

Віденський конгрес 1814-1815 рр. оформив нову систему світоустрою. Після закінчення наполеонівських воєн держави-переможниці поставили перед собою мету не допустити поширення революційних рухів в Європі. Звідси звернення до ідей легітимізму. Віденській системі міжнародних відносин притаманна ідея європейського концерту - балансу сил між європейськими державами. «Європейський концерт» базувався на спільній згоді великих держав: Росії, Австрії, Пруссії, Франції, Великобританії. Елементами Віденської системи виступали не тільки держави, а й коаліції держав. «Європейський концерт», залишаючись формою гегемонії великих держав і коаліцій, вперше ефективно обмежив їх свободу дій на міжнародній арені.

Сформована віденська система міжнародних відносин визначала розподіл сил на європейській арені, а також закріплювала кордони національних держав.

Віденська система зафіксувала нову географічну карту Європи, нове співвідношення геополітичних сил. В основу цієї геополітичної системи був покладений імперський принцип контролю географічного простору в межах колоніальних імперій.

В рамках цієї системи вперше було сформульовано поняття великі держави (тоді, в першу чергу, Росія, Австрія, Великобританія, Пруссія), оформилися багатостороння дипломатія і дипломатичний протокол. Багато дослідників називають Віденську систему міжнародних відносин першим прикладом колективної безпеки.

На початку ХХ ст. на світову арену виходять нові держави. Це перш за все США, Японія, Німеччина, Італія. З цього моменту Європа перестає бути єдиним континентом, де формуються нові світові держави-лідери.

Ці процеси призвели до першого загальносвітового збройного конфлікту - до Першої Світової війни 1914-1918 рр. Її підсумком стало створення нового світопорядку - Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Найбільшу вигоду від Версальської системи отримали Великобританія, Франція і США. Характерною особливістю нової системи було ігнорування інтересів переможених країн, а також відверто антирадянська спрямованість міжнародних договорів Версаля і Вашингтона.

Відмова США від участі в функціонуванні Версальської системи, ізоляція Радянської Росії і антигерманська спрямованість перетворювали її в незбалансовану і суперечливу систему, тим самим збільшуючи потенціал майбутнього світового конфлікту.

Слід зазначити, що складовою частиною Версальського мирного договору був Статут Ліги Націй - міжнародної організації, який визначив в якості основних цілей розвиток співпраці між народами, гарантії їх миру і безпеки. Спочатку його підписали 44 держави. США не ратифікували цей договір і не увійшли в число членів Ліги Націй. Тоді не увійшли в неї СРСР (Радянський Союз вступив в організацію в 1934 р), а також Німеччина.

Однією з ключових в створенні Ліги Націй була ідея колективної безпеки. Передбачалося, що держави мають законне право протистояти агресору. На практиці, як відомо, це не вдалося зробити, і світ в 1939 р був вкинутий в нову світову війну. Ліга Націй фактично теж припинила існування в 1939 р, хоча формально була розпущена в 1946 р. Однак багато елементів структури і процедури, а також основні цілі Ліги Націй були успадковані Організацією Об'єднаних Націй (ООН).

Вашингтонська система, яка поширюється на Азіатсько-Тихоокеанський регіон, відрізнялася дещо більшим рівновагою, але теж була не універсальною. Її нестабільність обумовлювали невизначеність

політичного розвитку Китаю, мілітаристський зовнішньополітичний курс Японії, тодішній ізоляціонізм США і ін.

Еволюція міжнародних відносин після 1945 р. відбувалася в рамках двох міжнародних порядків - спочатку біполярного (1945-1991 рр.), потім однополярного, який став формуватися після розпаду СРСР. Перший відомий в літературі під назвою Ялтинсько-Потсдамського - за назвами двох ключових міжнародних конференцій (в Ялті 4-11 лютого і в Потсдамі 17 липня -2 серпня 1945 р.), на яких керівники трьох головних держав антинацистської коаліції (СРСР, США і Великобританії) погодили базові підходи до післявоєнного світоустрою .

В умовах конфронтації міжнародні відносини набули характеру часом гостро конфліктної взаємодії, пронизаної підготовкою головних світових суперників - Радянського Союзу і США - до відбиття гіпотетичного взаємного нападу і забезпечення свого виживання в очікуваному ядерного конфлікту. Це породило в другій половині ХХ ст. гонку озброєнь небачених масштабів.

Післявоєнна біполярність придбала форму політико-ідеологічного протистояння між «вільним світом» на чолі з США і «соціалістичним табором», керованим Радянським Союзом. Хоча в основі міжнародних протиріч найчастіше лежали геополітичні устремління, зовні радянсько-американське суперництво виглядало як протистояння ідеалів і моральних цінностей. Ідеалів рівності і зрівняльної справедливості - в «світі соціалізму» та ідеалів свободи, конкурентності та демократії - у «вільному світі». Гостра ідеологічна полеміка привносила в міжнародні відносини додаткову непримиренність.

Вона вела до взаємної демонізації образів суперників - радянська пропаганда приписувала Сполученим Штатам задуми по частині знищення СРСР точно так же, як американська - переконувала західну громадськість в намірі Москви поширити комунізм на весь світ.

Ялтинсько-потсдамський порядок складався в епоху ядерної зброї, яке, вносячи додаткову конфліктність у світові процеси, одночасно сприяло появі

у другій половині 1960-х років механізму попередження світової ядерної війни - моделі «конфронтаційної стабільності». Її негласні правила, що склалися між 1962 і 1991 роками, надавали стримуючий вплив на міжнародну конфліктність глобального рівня. СРСР і США стали уникати ситуацій, здатних спровокувати збройний конфлікт між ними. У ці роки склалися концепція взаємного ядерно-силового стримування і засновані на ній доктрини стратегічної стабільності на базі «рівноваги страху». Ядерна війна стала розглядатися лише як крайній засіб вирішення міжнародних суперечок.

Кінець Ялтинско-Потсдамської системи міжнародних відносин пов'язаний з горбачовською перебудовою в СРСР і послідуєчим за нею розпадом Радянського Союзу.

Нова система отримала назву Pax Americana, яка характеризується однополярністю. Основним принципом нового світоустрою було стрімке поширення ідеалів західної «неоліберальної демократії» на весь світ. Політологами була придумана «концепція американського глобального лідерства» в «м'якій» та «жорсткій» формі. В основі «жорсткої гегемонії» були уявлення про США як про єдину державу, яка має достатню економічну та військову потужність, щоб реалізовувати ідею глобального лідерства. Для закріплення свого ексклюзивного статусу США, згідно з цією концепцією, повинні по можливості збільшувати розрив між собою і рештою держав. «М'яка гегемонія», за цією концепцією, спрямована на створення образу США як моделі для всього світу: прагнучи до ведучого становища в світі, Америка повинна м'яко тиснути на інші держави і переконувати їх силою власного прикладу.

Іншою особливістю даного проекту було те, що новий світопорядок був заснований на процесах глобалізації. Це була спроба створити глобальний світ за американськими стандартами.

Перші два десятиліття XXI століття характеризуються різними тенденціями в міжнародних відносинах. Спочатку набирало ходу оформлення багатополосного світу. На жаль, попри звершення у світі після 1991 р., які

давали надію, анексія Криму, неоголошена війна проти України перекреслили принципи Вестфальської системи, всі попередні зусилля у формуванні багатополюсної моделі світу, контури якої ледь намітилися. Ці події зруйнували всю договірну систему, вироблену багатьма поколіннями політиків, дипломатів, правників. Ядерна зброя, закладена у воєнні доктрини, перестає сприйматися як стримувальний чинник... Водночас проявилось вкрай небезпечне явище нехтування державним суверенітетом. Якщо це вчасно й рішуче не зупинити, буде зруйновано консенсус, на якому будуються цінності цивілізації і які на початку ХХІ ст. виявилися такими незахищеними.

Важкому випробуванню піддано ставлення до суверенітету й колективної безпеки. Намітилася реальна спроба повернення до двополярного протистояння по лінії демократія-тоталітаризм, що може призвести до жорсткої непримиренності з непередбачуваними наслідками. Негативним чинником є і те, що міжнародне співтовариство і досі не виробило чітко прописаних правил покарання агресора за посягання на національні кордони суверенних держав. А приклади конкретних правил у світовій практиці є. Якщо якась із 54 країн Співдружності (Британської) порушує принципи демократії, вдається до авторитаризму/тоталітаризму, то підлягає автоматичному виключенню з організації.

Політику Заходу, допомогти пострадянським країнам стати рівноправними членами міжнародного співтовариства, Росія сприйняла як наступ на її імперські інтереси. Звідси неприйняття змін у Європі і світі, прагнення ліквідувати новий державний порядок на пострадянському просторі, не допустити повного суверенітету України як найбільш реальної перешкоди на шляху відновлення євразійської імперії.

Дії Росії проти української суверенності світ сприйняв як порушення міжнародного порядку, зокрема Заключного акта 1975 р. в Гельсінкі, Будапештського меморандуму 1994 р., як абсолютне нехтування російсько-українським пакетом міждержавних договорів та угод. На місці сили права знову запанувало право сили. Москва знову підтвердила, що суверенітет

союзних республік у складі СРСР був лише імітацією, квазісуверенітетом, що прикривав радянський колоніалізм. Їхнє прагнення до повного суверенітету - для Кремля щось надумане і не вкладається в стратегію імперського мислення.

У відповідь на порушення вестфальських принципів Москвою постала антиросійська коаліція західних демократичних держав, підтримана десятками країн - членів ООН в усьому світі. І хоча вона має інші обриси й набір інструментів впливу, її нелетальні удари по порушникові принципів міжнародного співжиття дошкульніші за гармати й танки. Сила коаліції - в економічній могутності сучасного глобалізованого світу. Як наслідок - Росія опиняється в дедалі жорсткішій ізоляції.

Водночас світ чекає рішучих кроків від європейських і світових організацій, особливо ООН. Міжнародна організація, яка, згідно із задумом засновників, стоїть на варті миру й безпеки у світі, теоретично має право вдатися до акцій покарання аж до позбавлення порушника членства в ООН. Однак практично зробити це непросто. Сам порядок процесу невиразний і лукавий. Відповідно до статуту ООН він починається з подання Радбезу до Генасамблеї ООН. А в ньому все вирішують п'ять постійних членів. І якщо хоч один накладе вето, рішення не буде ухвалено. Усі знають наперед, чим закінчиться засідання Радбезу. Факт залишається фактом: не можна постійному члену водночас позначати свою високу присутність і відповідальність у Радбезі і руйнувати підвалини, на яких стоїть ООН. Нинішня ситуація вимагає невідкладних змін, насамперед реформування Радбезу з його одіозним вето-вироком як проявом абсолютної влади одного постійного члена над світом та обставинами. ООН потребує нового функціонального статуту. Становище, коли переможці у війні й досі посідають місця почесних постійних членів Радбезу, не відповідає новій розстановці сил. Демократичні й гідні поваги в світі Німеччина і Японія позбавлені цього. У такому самому становищі й Індія та Бразилія. Не можна відкладати й ухвалення нового положення про миротворчі сили та їхні функції, згідно з

яким високу місію миротворця можна надавати лише країні нейтральній, не сусідній і незацікавленій, тим паче аж ніяк не фігуранту конфлікту.

ООН тільки тоді стане сильною, коли діятиме швидко й ефективно, оскільки її опорою у підтриманні миру та безпеки є переважна більшість країн світу. Адже руйнівна сила сучасної зброї настільки велика, що з фінансового погляду заподіяні збитки доведеться відшкодувати десятки років. Було б цілком справедливо стягувати з країн-агресорів репарації. Якщо існує принцип непорушності міжнародного права, то має існувати й покарання за нехтування ним. У даному випадку йдеться про загальні універсальні правила для всіх держав світу, які майже 370 років тому почали формуватися у Вестфалії. Принципи, вироблені там, апробовані часом і практикою. І сьогодні, як і завжди, дуже доречні.

Підводячи підсумок розгляду еволюції системи світопорядку протягом історії, можна зробити висновок, що на сучасному етапі відсутня будь-яка визначеність або структурованість системи міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Акт Віденського конгресу // Хрестоматія з історії Росії. Т.2. М., 1997. С. 89-91.
2. Версальський мирний договір 1919 // Юридична енциклопедія: [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 1998. 918 с.
3. Документы для истории дипломатических сношений России с западными державами европейскими, от заключения всеобщего мира в 1814 г. до конгресса в Вероне в 1822 г. Т. I. СПб., 1823. С. 705-715.
4. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами / Сост. Ф.Ф. Мартенс. Т. III-IV. Трактаты с Австрией. СПб., 1876-1878; Т. XIV. Трактаты с Францией. СПб., 1905. 367 с.
5. Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны, 1941-1945 гг.: Сборник документов / М-во иностр. дел СССР. М.: Политиздат, 1984. Т.4. Крымская конференция руководителей трех союзных держав - СССР, США и Великобритании (4-11 февр. 1945 г.). 302 с.
6. Тегеран. Ялта. Потсдам. Сборник документов / Составители Ш.П. Санаков, Б.Л. Цыбулевский. Изд. 2-е, дополненное. М.: Международные отношения, 1970. 416 с.

Монографії та статті:

7. Александров В. Европейската идея между Вестфалския мирен договор и дележите на Полша // Правна мисъл. 1999. № 1. С. 39-51
8. Барбер Л. Генри Киссинджер: «США должны сохранить лидерство, чтобы сохранить мировой порядок» («The Financial Times», Великобритания) // ИноСМИ: [сайт]. 2014. URL: <http://inosmi.ru/world/20140909/222867679.html>.

9. Баскин Ю.Я., Фельдман Д.И. История международного права. М., 1990. 205 с.
10. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / Пер. с англ. О.Ю. Уральской. М.: Междунар. отношения, 1998. 256 с.
11. Богатуров А.Д. Системная история международных отношений. М.: Изд-во НОФМО, 2004. 2087 с.
12. Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталеv М.А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. М.: Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. 390 с.
13. Бондаренко К. Навіщо Путіну Україна [Електронний ресурс] / К. Бондаренко. – Режим доступу: <http://tsn.ua/analitika/navischo-putinu-ukrayina-347542.html>
14. Бреммер И. Чего мы ждем от США? // ИноСМИ: [сайт]. 2015. URL: <http://ino smi.ru/world/ 20150616/228614822.html>
15. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. СПб., 2001. 416 с.
16. Василик М.А., Тимерманис И.Е. Политология. Учебник. «Проспект», 2013. 589 с.
17. Вестфальський мир 1648 року і організація міжнародного правопорядку // Гернот Білер, Анатолій Дмитрієв. Вестфальський мир 1648 року (до 350-ї річниці договорів). К.: Ін Юре, 1998. С. 11-78.
18. Вестфальський мир 1648 року: витоки сучасного міжнародного права // Людина і політика. 1999. № 2(2). С. 21-25
19. Висоцький О.Ф. Вестфальська конфігурація міжнародного права: історія виникнення // Часопис Київського університету права. 2002. № 1. С. 104-106.
20. Габриэлян Е. Тимоти Снайдер: «Цель Путина – разрушить украинскую государственность» [Электронный ресурс] //

<http://ru.rfi.fr/ukraina/20140331-timoti-snaider-tsel-putina-razrushit-ukrainskuyugosudarstvennost/>

21. Газін В.П. Вестфальська система: випробовування ХХІ століттям [Электронный ресурс] // <https://dt.ua/history/vestfalska-sistema-viprobuвання-hhi-stolittiam-.html>

22. Гарантії міжнародно-правові // Дмитрієв А.І., Дяченко В.І., Цюрупа М.В. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів. Частина друга: словник-довідник основних термінів і понять / Передмова Ю.С.Шемшученка. К.: Сфера, 1999. С. 36-37.

23. Гісем О.В. Всесвітня історія. Навчально-практичний довідник. Х.: Вид-во Ранок, 2011. 416 с.

24. Грей Д. Величие Америки рухнуло и раскололось на куски // ИноСМИ: [сайт]. 2008. URL: <http://inosmi.ru/world/20081001/244365.html>.

25. Гринин Л.Е. Глобализация и национальный суверенитет // История и современность. 2005. - № 1. С. 6-31.

26. Гринин Л.Е. Глобализация тасует карты (Куда сдвигается глобальный экономико-политический баланс мира) // Век глобализации. 2013. № 2. С. 63-78.

27. Гринин Л.Е. Китайская модель и перспективы лидерства Китая в мире // Куда движется век глобализации? / под ред. А.Н. Чумакова, Л.Е. Гринина. Волгоград: Учитель, 2014. С. 378-394.

28. Гринин Л.Е. Приведет ли глобальный кризис к глобальным изменениям? // Век глобализации. 2009. № 2. С. 117-140.

29. Гринин Л.Е. Реконфигурация мира, или наступающая эпоха новых коалиций (возможные сценарии ближайшего будущего) // История и современность. 2012. № 2. С. 3-27.

30. Гринин Л.Е., Коротаев А.В., Исаев Л.М. Революции и нестабильность на Ближнем Востоке. М.: Московская ред. изд-ва «Учитель», 2015. 548 с.

31. Гринуэй Х. Иллюзорность американского могущества («The Boston Globe», США) // ИноСМИ: [сайт]. 2008. URL: <http://inosmi.ru/world/20081022/244810.html>.
32. Громико О.О. Бельчук А.И., Вишневецький М.Л. ООН в начале века. ИА, 2008. 230 с.
33. Даневский В.П. Пособие к изучению истории и системы международного права. Выпуск I. Харьков: Типография А.Н. Гусева, бывш. В.С. Бирюкова, 1892. [2], II, 230 с.
34. Дебидур А. Дипломатическая история Европы. Священный Союз от Берлинского до Венского конгресса. Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. 508 с.
35. Денисов В.Н. Завдання науки міжнародного права в умовах незалежної України // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Вип. 11. К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2000. С. 433-443.
36. Державний суверенітет та проблеми теорії міжнародного права // Конституційне будівництво в Україні: теорія і практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 4-й річниці Консти-туції України. 1–3 червня 2000 р. - Ужгород: Закарпаття, 2000. - С. 136-143.
37. Дмитрієв А.І. Вестфальська конфігурація міжнародного права: історія становлення і сьогодення // Часопис Київського університету права. 2003. № 1. С. 57-61.
38. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 р. і основні права людини // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип. 12. К., 2001. С. 524-534.
39. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 р. і суверенітет Нідерландів та Швейцарії // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Вип. 11. К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2000. С. 444-454.

40. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: Монографія. К., 2001. 426 с.
41. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року як основа першого світового правопорядку // Вісник Академії правових наук України. 2002. № 4(31). С. 64-76.
42. Дмитрієв А.І. Вестфальські корені причетності України до формування європейської системи держав: міжнародно-правовий погляд // Часопис Київського університету права. 2001. № 1. С. 81-88.
43. Дмитрієв А.І. Історія міжнародного права: проблема періодизації // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Вип. 13. К., 2002. С. 371-379.
44. Дмитрієв А.І. Особливості становлення першого європейського правопорядку // Підприємництво, господарство і право. 2003. № 4. С. 98-100.
45. Дмитрієв А.І. Перший правопорядок в історії міжнародного права // Право України. 2002. № 12. С. 142-154.
46. Дмитрієв А.І. Специфічні міжнародно-правові наслідки Вестфальського миру 1648 р. // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 19. К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. С. 502-509.
47. Доктрина міжнародного права // Дмитрієв А.І., Дяченко В.І., Цюрупа М.В. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів. Частина друга: словник-довідник основних термінів і понять / Передмова Ю.С.Шемшученка. К.: Сфера, 1999. С. 44-45.
48. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 1. А-Д. К.: Академ періодика, 2014. 920 с.
49. Євінтов В.І. Берлінська (Потсдамська) конференція // Юридична енциклопедія: [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 1998. Т. 1: А - Г. 672 с.

50. Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. М.: Междунар. Отношения, 2003. - 216 с.
51. Закария Ф. Постамериканский мир будущего. М.: Европа, 2009. 280 с.
52. Зонова Т.В. Вестфальская система // Вестник МГИМО, 2008. №1. С.78-84.
53. Зонова Т.В. Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы. М.: РОССПЭН, 2000. 200 с.
54. Ісакович С.В. Становлення міжнародного гуманітарного права // Правова держава. Ювілейний щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Вип. 10. К.: Ін Юре, 1999. С. 423-426.
55. Камінський Є.Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на поч. ХХІ ст. К.: Центр вільної преси, 2008. 336 с.
56. Капелюшний В.П. Версальський мирний договір // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. К., 2003-2016. ISBN 944-02-3354
57. Капхен Ч. Закат Америки. Уже скоро. М.: АСТ; Люкс, 2004. 520 с.
58. Киссинджер Г. Дипломатия. М., 1997. 789 с.
59. Киссинджер Г. Новый мировой порядок // Філософія політики: Хрестоматія: У 4 т. К.: Знання України, 2003. С. 29-80.
60. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Ладомир, 2002. 352 с.
61. Клэр М. Галлюцинации в Вашингтоне. Отчаянное положение угасающей сверхдержавы // ПолиСМИ: [сайт]. 2015. URL: <http://polismi.ru/politika/obratnaya-storonazemli/1149-gallyutsinatsii-v-vashingtone.html>

62. Коміренко І.Д. Версальський мирний договір 1919 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004. Т.1 760с.
63. Короткий Оксфордський політичний словник / За редакцією І.Макліна й А. Макмілана. Київ. Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2006. С. 715-716.
64. Кортунув С.В. Крушение Вестфальской системы международных отношений и становление нового мирового порядка. Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2007. №2. С. 75-117
65. Косолапов Н.А. Международно-политическая организация глобализующегося мира: модели на среднесрочную перспективу // Общественные науки и современность. 2001. № 6. С. 140-166.
66. Кулинич І.М. Версальська система міжнародних відносин // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. 688 с.
67. Ларисон Д. Четверть века интервенций («The American Conservative», США) // ИноСМИ: [сайт]. 2015. URL: <http://inosmi.ru/world/20150528/228266813.html>
68. Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны: Сборник научных статей / Под ред. М.А. Юсима. М.: ИВИ РАН, 2013. 482 с.
69. Мальський М., Мацях М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 2-е вид., перероблене і доп. К.: Кобза, 2003. 528 с.
70. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. Спб., 1882. Т.1. 418 с.
71. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. М.: Книга по Требованию, 2011. 481 с.
72. Милн С. Грузия - могила однополярного мира Америки. Вызывающее поведение России на Кавказе покончило с миропорядком Буша-

старшего - вполне своевременно («The Guardian», Великобритания) // ИноСМИ: [сайт]. 2008. URL: <http://inosmi.ru/world/20080828/243620.html>

73. Мир после кризиса. Глобальные тенденции - 2025: меняющийся мир. Доклад Национального разведывательного совета США. М.: Европа, 2009. 240 с.

74. Міжнародне гуманітарне право: основи концепції // Права і свободи людини та сучасний суспільний прогрес: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 24-25 лютого 1999 р. Ужгород, 1999. С. 198-203.

75. Міжнародне публічне право: Навч. посібник / Відп. редактори Ю.С.Шемшученко, Л.В.Губерський. К.: Юрінком Інтер, 2000. 640 с.

76. Міжнародно-правові проблеми легалізації іноземних офіційних документів // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність. Матеріали науково-практичної конференції 22–23 листопада 1996 року. К.: Генеза, 1997. С. 414-418.

77. Моисеев О.А. Суверенитет государства в международном праве: учебное пособие. М., 2009. 383 с.

78. Нарочницкая Н. Москва – Киев. Историческая ретроспектива и геополитическая перспектива [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.kazedu.kz/referat/79523>

79. Основи теорії міжнародних відносин: навчальний посібник / Л.О. Дорош, М.В.Здоровега, О.Я. Івасечко та ін. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 244 с.

80. Основи теорії міжнародних відносин: навчальний посібник / Л.О. Дорош, М.В.Здоровега, О.Я. Івасечко та ін. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 248 с.

81. Основи теорія міжнародних відносин. Словник: навч. посібник / М.П. Гетьманчук, Л.О. Дорош, Я.В. Кукарцев та ін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 340 с.

82. Основи території міжнародних відносин. Навчальний посібник / Бучин М.А., Гетьманчук М.П., Ільницька У.В. та ін. Львів: Академія сухопутних військ, 2010. 240 с.
83. Покровська І.С. Потсдамська (Берлінська) конференція 1945 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т.2. 812 с.
84. Проблеми імплементації норм міжнародного прав в національному законодавстві України // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: Матеріали науково-практичної конференції. Жовтень 1998 року. К., 1998. С. 121-126.
85. Разочарованный крахом системы противовесов Путин предрек планете «ряд острых конфликтов» [Электронный ресурс]. – URL: <http://nvua.net/world/Putin-prigrozil-miru-ryadom-ostryh-konfliktov--17538.html>
86. Рейтинг Путина: аномалия или закономерность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.levada.ru/15-01-2015/reiting-putina-anomaliya-ilizakonomernost>
87. Романенко Ю. О вызовах и новых возможностях для Украины на следующих этапах революции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/o-vyizovah-i-novyih-vozmozhnostyah-dlyaukrainyi-na-sleduyushhih-etapah-revoljutsii.html>
88. Сенчук. В. Поняття та ознаки демократичної держави: теоретико правовий аспект. Держава і право, Випуск 44. С. 110-117.
89. Симоненко Р.Г. Версальський мирний договір // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2003. Т. 1: А - В. С. 486.
90. Смит П. Архитекторы политики США в отношении России и Украины разрушают национальную безопасность Америки. Ч. 1 («Salon», США) // ИноСМИ: [сайт]. 2015. URL: <http://inosmi.ru/world/20150504/227843684.html>

91. Собирательство и меценатство в эпоху Возрождения / ред.-сост. А.В. Доронин, О.Ф. Кудрявцев. М.: Политическая энциклопедия, 2015. 231 с.
92. Сушко О. ЄврАзЕС: економічний сир у політичній мишоловці вступ до ЄврАзЕС означатиме політичну капітуляцію України як європейської держави // Дзеркало тижня. 2002. 11 жовтня.
93. Тодд Э. После империи. Рах Americana - начало конца / Э.Тодд. М.: Международные отношения, 2004. 240 с.
94. Томас Д. Следующая Империя // ПолиСМИ: [сайт]. 2015. URL: <http://polismi.ru/politika/kontury-novogo-mira/1032-sleduyushchaya-imperiya.html>.
95. Три варианта действий Путина на востоке Украины // Der Spiegel [Электронный ресурс]. URL: <http://news.liga.net/foreign/politics/1370332-tri-varianta-deystviy-putina-na-vostoke-ukrainy-der-spiegel.htm>.
96. Уитни М. Еще один идиотский план навредить России. Америка формирует стартовую площадку // ПолиСМИ: [сайт]. 2015. URL: <http://polismi.ru/politika/bolshoj-blizhnij-vostok/1110-eshchjo-odinidiotskij-plan-navredit-rossii.html>
97. Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х т. / Редкол.: Л.В.Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004.. Т.2. С. 325.
98. Умланд А. Роль и цели Кремля в «украинском» кризисе [Электронный ресурс]. URL: <http://www.geopolitika.lt/index.php?artc=7120>
99. Фримэн Ч. Кризис американской дипломатии // ГеоПолитика: [сайт]. 2015. URL: <http://geo-politica.info/krizis-amerikanskoydiplomatii-the-american-conservative-ssha.html>
100. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: Астрель, 2011. 571 с.
101. Циватый В.Г. Дипломатический инструментарий Никколо Макиавелли и институты европейской дипломатии раннего Нового времени (XVI–XVIII вв.) // Перечитывая Циватый В.Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-

методологічний аспект) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. К.: «ДЕМІД», 2000. Вип. 4. С. 268-274.

102. Цыганков П.А. Теория международных отношений. М.: Гардарики, 2004. 590 с.

103. Цыганков С.Е. Диверсификация экспортных маршрутов российского газа как фактор обеспечения энергетической безопасности Европы // Международная жизнь. 2009. № 5. С. 87-92.

104. Чумаков А.Н. Культурно-цивилизационные разломы глобального мира // Век глобализации. 2015. № 2. С. 35-47.

105. Шевцова Л. Кремль ищет более гибкую формулу удержания Украины на своей орбите [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.obozrevatel.com/politics/26984-liliya-shevtsova-kremlischet-bolee-gibkuyu-formulu-uderzhaniya-ukrainyi-v-svoej-orbite.ht>

106. Шергін С. О., М. В. Фесенко. Трансформація міжнародної системи в умовах послаблення глобального лідерства США. Журнал «Євроатлантика», № 2, 2010. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: // Режим доступу: <http://euroatlantica.info/statti/10-analytics/185-transformatsiya-mizhnarodnoji-sistemi-v-umovakh-poslablennya-globalnogoliderstva-ssha.html>.

107. Шергін С. Світовий порядок: концепції і реальність / Політика і час. 1997. №1. С.14-21.

108. Шергін С.О, М. В. Фесенко. Трансформація міжнародної системи в умовах послаблення глобального лідерства США. Журнал «Євроатлантика», № 2, 2010. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: // Режим доступу: <http://euroatlantica.info/statti/10-analytics/185-transformatsiya-mizhnarodnoji-sistemi-v-umovakh-poslablennya-globalnogoliderstva-ssha.html>.

109. Шишков В.В. Становление и развитие гегемонии США: имперское доминирование и глобализация в XX в. // Век глобализации. 2014. № 1. С. 133-146.

110. Ялі М.Х. Формування нового світового порядку в умовах глобалізації. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Київ, 2007. С. 9-10.

111. Ясперс К. Истоки истории и ее цель. М.: Республика, 1994. 527 с.